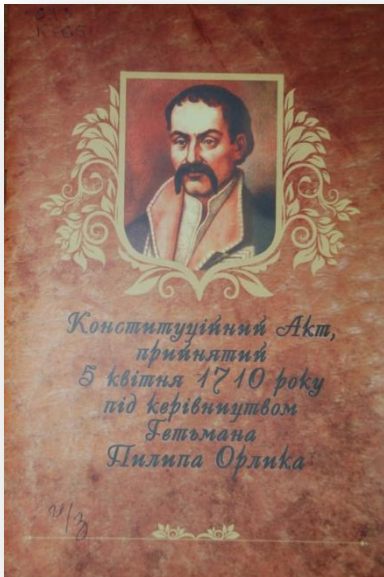

Конституція Пилипа Орлика

(прийнята 5 квітня 1710 р. в Бендерах)

Орлик Пилип Степанович (1672-1742)

Генеральний писар Війська Запорізького (1702, сподвижник Мазепи, гетьман у вигнанні (з 1710), автор «Пактів і Конституції прав і вольностей Запорізького війська» – першої Конституції України (1710), а також «Висновку прав України» і «Маніфесту до Європейських урядів» (1712).

Гетьман Пилип Орлик, автор першого у світі конституційного документу. Це був один із найвидатніших діячів XVII – XVIII ст., самовідданий український патріот, який все життя присвятив боротьбі за незалежність України.

Після смерті Мазепи, коли постало питання про вибір нового гетьмана, на противагу Іванові Скоропадському, поставленому в Україні Петром I, вибір упав на П. Орлика, якого обрали гетьманом 5 квітня 1710 р.

У день обрання гетьмана було прийнято славнозвісний документ, складений П. Орликом на підставі традиційного козацького права, – «Пакти і Конституція прав і вольностей Запорізького війська». Ця перша Конституція України мала стати основою для політичної системи майбутньої незалежної України.

«Пакти й Конституції», написані гетьманом Війська Запорізького Пилипом Орликом та його співробітниками Г.Герциком, А. Войнаровським, були прийняті 5 квітня 1710 р. у Бендерах, і є першою європейською Конституцією в сучасному її розумінні.

Є дві версії тексту цього документа – латинська та неповна українська. Латинський варіант був призначений для міжнародного використання. Він є повнішим, аніж україномовний. Адже у ньому викладено легенди про походження народів та описано надуживання старшини в Україні.

Латинський варіант «Укладу прав і вольностей Війська Запорізького...» зберігається у Національному архіві у Швеції. Зважаючи на унікальність документа, йому приділяють особливу увагу: його надійно зберігають в окремому сейфі, котрий розміщений у підземних сховищах архіву. Відповідно до вимог стандартів утримання, нашій унікальній пам'ятці забезпечують постійний режим вологи та температури. До рук ці унікальні та крихкі сувої можна взяти, лише вдягнувши спеціальні рукавички.

Українські та закордонні вчені переконані: «Уклад прав і вольностей Війська Запорізького» та угоди, укладені поміж ясновельможним паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і генеральною старшиною, полковниками, а рівно і самим Військом Запорізьким, схвалені обома сторонами і скріплені найяснішим гетьманом на вільних виборах відповідною присягою року божого 1710 квітня 5 дня у Бендерах» як державний акт республіканського спрямування на 80 років випередив ідеї Французької революції. А відтак цей документ є одним з найкращих досягнень тогочасної юридичної думки.

У 16 статтях йшлося про те, що після звільнення України гетьман повинен визнати православ'я на чолі з константинопольським патріархом як державну релігію. Визначалися також кордони України: на сході включаючи Слобожанщину, а на заході – до р. Случ (кордони держави як при Б. Хмельницькому).

Уперше державна влада поділялася на три гілки: законодавчу, виконавчу і судову. Законодавчим органом мала стати Генеральна Рада, яка складається зі старшин, представників від кожного полку та сотні й депутатів од Війська Запорізького низового. Генеральна Рада мала збиратися тричі на рік: на Різдво, Великдень і Покрову. Без її згоди гетьман не має права нічого «приватною своєю владою починати, встановлювати й у дію впроваджувати». Під час перерв між засіданнями Ради виконавчою владою визнавалася мала рада генеральної старшини на чолі з «ясновельможним гетьманом».

Суд мав здійснювати Генеральний військовий суд, а на місцях – волосні суди. Особливим пунктом розглядалася діяльність генерального й підлеглих підскарбіїв, зобов'язаних стежити за своєчасним поповненням скарбниці і статтями державних витрат.

З огляду на чільну роль козацтва в українському суспільстві передбачалося збереження за ним усіх прав і привілеїв, отриманих раніше. Однак, пам'ятаючи про вічне земельне питання, гетьман включив до Конституції й пункт про намір провести після звільнення України «генеральну ревізію всіх маєтностей і справедливо їх розподілити між тими, кому треба», а також «впровадити справедливість у діяльності на ярмарках індукторів і їхніх факторів, щоб вони не заподіювали здирства й шкоди населенню».

Таким чином, торкаючись усіх найважливіших питань політичного, економічного і громадського життя, Конституція справді мала стати основним законом України.

Ставши гетьманом, Пилип Орлик ясно усвідомлював, який хрест він мусить нести. Були сумніви щодо власних сил. Він говорив: «Чи мені рівнятися з Іваном Мазепою, якому за славою й популярністю не було рівного в нашій батьківщині? Чи мені, не маючи ніяких заслуг, винести на раменах, подібно Атлантові, який виносив небо, що падає, тягар управління Україною?.. Чи мені, недосвідченому аргонавтові... у наше жорстоке століття спрямувати розхитаний вітрами й бурями український корабель до благословених берегів? Чи мені, подібно до Тезея... вивести з лабіринту страшного рабства... нашу Вітчизну, яку пильнує московський дракон, і повернути їй колишню волю?»

Незважаючи на всі сумніви, Пилип Орлик, одержавши гетьманську булаву, продовжив організацію звільнення України, розпочату його попередником – Іваном Мазепою.

В 1714 р., після того як Орликові не вдалося реалізувати свої плани визволення України, він разом з Герциком, Войнаровським, Мировичем переїжджає до Швеції. Починається гірке і безрадісне емігрантське життя гетьмана-вигнанця. Основну надію він має на шведського короля.

Король Швеції виділяв певну суму на утримання, але її не вистачало на життя. Доводилося за борги купцям і лихварям закладати гетьманські клейноди (булаву, бунчук, прапор), свій діамантовий перстень і золотий хрест. Після загибелі 1718 р. Карла XII жити стало ще гірше, і 1720 р. родина Орликів переїхала до Німеччини. Якийсь час інкогніто гетьман жив у Сілезії, Польщі і Франції, а з 1722 р. – у турецьких володіннях, не рідко практично як бранець.

Але й у цей важкий період гетьман-вигнанець прагнув використати будь-який привід, аби звернути увагу лідерів європейських держав на українське питання. Він особисто шукав підтримки в королів Швеції, Польщі, Англії, Гольштейну й навіть у самого Папи Римського. Через свого старшого сина Григора Орлика, французького графа, маршала Франції, політика і дипломата, Пилип Орлик зв'язувався із французьким королем. Але все було даремно. Європейські монархи заради примарної

незалежності України не збиралися псувати відносини із Росією, яка після розгрому Швеції стала новим лідером на Сході Європи.

Пилип Орлик помер 1742 р. у Молдавії в повній убогості й був похований на кошти Молдавського Господаря.

Так скінчилося життя людини, яка мала всі передумови для досягнення великих вершин. Але замість цього вона обрала шлях служіння Україні, безкомпромісної боротьби за її державність, і за це пам'ятають її нащадки.

Список літератури

1. Автор першої української Конституції: [Пилип Орлик] // Шкільна бібліотека. – 2012. – № 17-18. – С. 9-11.
2. Гладишева К. Конституція Пилипа Орлика: [перший в світі конституційний документ] / Катерина Гладишева // Журавлик. – 2016. – № 9. – С.10
3. Журавльов Д. «Бути чи не бути», або Пригоди українського Дон Кіхота (Пилип Орлик) [Текст] / Д.Журавльов. Усі гетьмани України. – К.: Гетьман, 2012. – С.445-465.
4. Конституційний акт, прийнятий 5 квітня 1717 р. під керівництвом гетьмана Пилипа Орлика [Текст]. – Львів: ТзОВ Професійна ліга, 2010. – 32 с.
5. Скляренко В. Орлик Пилип Степанович [Текст] / В.Скляренко. 100 знаменитих людей України. – Х.: Фоліо, 2005. – С.326-331.
6. Славний син України Пилип Орлик. Перша Конституція України. Присяга Пилипа Орлика // Шкільна бібліотека. – 2011. – № 5. – С. 29-36.

Підготувала Руслана Ониськів
провідний бібліограф